

„ (...) *jakoż też z łaski bożej nie bardzo jest czym się chlubić, gdyż niedbalszych ludzi nie masz, jako Polacy, a co by się w swym języku mniej kochali*”.

Mikołaj Rej

Nie tylko dla polonistów, czyli... jak dbać o kulturę języka wśród uczniów?

Cel warsztatów:

- ***uświadomienie uczestnikom potrzeby dbania o kulturę języka wśród uczniów***

1. Co to jest kultura języka i kto powinien o nią dbać?

Terminem „kultura języka” określa się „działalność zmierzającą do udoskonalenia języka i rozwinięcia umiejętności posługiwania się nim w sposób poprawny i sprawny”.¹

Tą działalnością powinni zająć się wszyscy nauczyciele, niezależnie od tego, jakiego przedmiotu uczą. Ta odpowiedzialność spoczywa nie tylko na polonistach. Dbanie o kulturę języka wśród uczniów jest niezwykle ważne, dlatego w tej kwestii muszą zgadzać się wszyscy nauczyciele i muszą współpracować. Profesor Zenon Klemensiewicz, wybitny polski językoznawca, uważał nawet cel kształcenia sprawności mowy za najważniejszy: „Sprawność mówienia oddaje nieocenione usługi w nabywaniu nowej wiedzy, w określaniu własnego stanowiska, w dyskusji i polemice, w najrozmaitszych sytuacjach życia prywatnego i publicznego: w działalności politycznej i społecznej, w kręgu zawodowym i towarzyskim, przy nauce i zabawie (...). Sposób mówienia uczniów na różnych poziomach przedstawia się niepokojąco. Ale także poza szkołą, już w późniejszym życiu dostrzegamy u nich nieporadność, niedołęstwo i niemoc poprawnego wysławiania się”.²

Ten stan rzeczy, o którym pisał Profesor Klemensiewicz nie uległ poprawie, przeciwnie – pogorszył się. Dlatego właśnie wszyscy, bez wyjątku, a przede wszystkim nauczyciele, powinni dbać o kulturę języka i rozwijać ją wśród dzieci i młodzieży już od najmłodszych lat.

„Praca nad kulturą języka nie może być tylko podejmowana przez językoznawców, jako fachowców, bo nie tylko oni wpływają na to, co dzieje się w języku. Język kultywować winni wszyscy użytkownicy języka poprzez poprawne i sprawne posługiwanie się nim. Praca nad kształceniem języka, którym posługujemy się na co dzień, jest problemem ważnym, bo język świadczy o naszym poziomie intelektualnym, o naszej kulturze (...). Wszyscy uczący, wszyscy na terenie szkoły, wreszcie wszyscy uczniowie muszą sobie zdawać sprawę z tego, że język wymaga troski i umiłowania, bo jest on świadectwem nas samych i całego naszego narodu”.³

„Ponieważ każdy bez wyjątku nauczyciel powinien podejmować zadanie troski o język ojczysty warto, by wszyscy uczący zwrócili uwagę na to, że choć wiedzę o języku przekazują uczniom nauczyciele – poloniści, dbać o poprawność języka trzeba na każdej lekcji oraz w innych przejawach życia szkoły”.⁴

¹ Danuta Buttler, Halina Kurkowska, Halina Satkiewicz, *Kultura języka polskiego*, Warszawa 1979, s. 58

² Zenon Klemensiewicz *Składnia, stylistyka, pedagogika językowa*, Warszawa 1982

³ Janina Kwiek-Osiowska *Kultura języka a szkoła*, „Język polski w szkole”, Kielce 2001, nr 3

⁴ Tamże

2. Skąd się biorą błędy językowe?

Nie sposób zacząć od przytoczenia wypowiedzi prof. Witolda Doroszewskiego na ten temat. Profesor stwierdza, że „(...) tą najważniejszą przyczyną jest lenistwo i bezmyślność, niewkładanie przez mówiących i piszących dostatecznej pracy osobistej w to, co piszą i mówią”.⁵ Następnie prof. Doroszewski słusznie podkreśla, że „(...) nie jest wszystko jedno, jak będziemy mówili i pisali. Nie jest (...) rzeczą obojętną, czy osiągniemy porozumienie z innymi za pomocą beładnego bełkotu, czy też za pomocą mowy ukształconej, godnej (...) społeczeństwa – narodu. Im bardziej bowiem jednolity jest kodeks znaków językowych, tym lepiej, bo ułatwia to postęp kulturalny masom, sprzyja prostocie stosunków ludzkich, pomaga jasnemu myśleniu (...)”.⁶

Obie wypowiedzi Profesora są niewątpliwie słuszne, ale należy do nich jeszcze dodać inne przyczyny popełnienia błędów językowych, jak chociażby pośpiech, który nieraz nie pozostawia dość czasu na pracę nad wypowiedzią. Kolejną przyczyną to ta, że wielu z nas jest, niestety, nie douczonych językowo. Nie zdajemy sobie sprawy z tego, że mówimy i piszemy błędnie i nie zauważamy popełnionych przez nas błędów. Tym samym nie nasuwają nam się żadne wątpliwości, o których rozstrzygnięcie powinniśmy pytać osób kompetentnych lub szukać ich w książkach poprawnościowych (słownikach, encyklopediach itd.).

Reasumując – wszyscy, bez wyjątku, a zwłaszcza nauczyciele oraz rodzice zobowiązani są do reagowania na błędy popełniane przez dzieci i młodzież. Dotyczy to w szczególności ludzi wykształconych, legitymujących się dyplomem ukończenia jakiegokolwiek wyższej uczelni. Ci bowiem, zaliczający się bądź co bądź do sfery inteligenckiej, powinni sami poszerzać swoją wiedzę z zakresu kultury języka i kształtować świadomość językową wśród dzieci i młodzieży.

3. Rodzaje błędów językowych.

Błąd językowy – nieświadome odstępstwo od współczesnej normy językowej, usankcjonowanej zwyczajem językowym i poczuciem językowym środowisk uznanych społecznie za użytkowników kulturalnej odmiany danego języka narodowego. Współcześnie do tych środowisk zalicza się przede wszystkim inteligencję humanistyczną.

Błąd leksykalny – polega albo na użyciu wyrazów w niewłaściwym znaczeniu (np. „zabezpieczyć” w znaczeniu „zapewnić”), albo w zniekształconej postaci (np. „dywiacja” zamiast „dewiacja”), albo na użyciu wyrazu nie należącego do zasobu polskiego słownictwa (np. „emerald” zamiast „szmaragd”).

Błąd gramatyczny – polega na użyciu środków językowych z pogwałceniem norm gramatycznych, a więc np. słowotwórczych (np. „zawitywać” zamiast „zawitać”), rodzajowych (np. „wstrętny potwarz” zamiast „wstrętna potwarz”) i fleksyjnych (np. „przyjacielami” zamiast „przyjaciółmi”).

Błąd składniowy – polega na pogwałceniu norm składni (budowy) zdania pojedynczego lub złożonego (np. „pojawiła się dziewczę” zamiast „pojawiło się dziewczę”, „śledzić za czym”, „poszukiwać maszynistkę” zamiast „śledzić co”, „poszukiwać maszynistki”, „wylądować na ziemię” zamiast „wylądować na ziemi”).

---

⁵ Witold Doroszewski *O Kulturę słowa*, Warszawa 1985, t.I.

⁶ Tamże.

Błąd stylistyczny – polega na pogwałceniu norm językowych co do zakresu użycia poszczególnych środków językowych ze względu na ich wartość stylistyczną (np. wyrazy „rączka i buzia” nie nadają się do rozprawy naukowej) oraz na niestosowności użycia środków językowych ze względu na zrozumiałość wypowiedzi (np. przeładowanie artykułu w dzienniku uczonymi wyrazami zapożyczonymi), ze względu na ich wartość emocjonalną (np. o kimś, do kogo chcemy wzbudzić sympatię, nie powie się „przebiegły”, ale „sprytny”) lub ze względu na eufonię (np. rozpoczynanie wyrazu sylabą, którą się kończy wyraz poprzedni), nieuzasadnione powtarzanie tego samego wyrazu w bliskim sąsiedztwie. Do błędów stylistycznych zaliczyć można również niezamierzoną tautologię oraz nieudane przenieśnię i porównania, a także wszystkie nieporadności językowe nie naruszające norm gramatycznych.

Błąd znaczeniowy (semantyczny) – polega na nieświadomym użyciu wyrazu, wyrażenia lub zwrotu w znaczeniu niezgodnym z panującą normą.

Błąd frazeologiczny – polega na niezamierzonej niestosowności połączenia dwóch lub kilku wyrazów w jedno wyrażenie lub zwrot, np. „snuć perspektywy” zamiast „snuć plany” lub „ponieść zwycięstwo” i „odnieść porażkę” zamiast „ponieść porażkę” i „odnieść zwycięstwo”.

Błąd ortograficzny – polega na napisaniu wyrazu lub wyrażenia w sposób niezgodny z obowiązującą normą ortograficzną, utrwaloną w zasadach pisowni i w słownikach ortograficznych.

Błąd interpunkcyjny – niestosowne użycie lub pominięcie któregośkolwiek ze znaków przystankowych.

Tautologia – wyraz, powiedzenie powtarzające niepotrzebnie zawartą już w wypowiedzi treść, np. „cofnąć się do tyłu”

Pleonazm – połączenie wyrazów znaczących to samo lub prawie to samo, np. „masło maślane” lub „wrócić z powrotem”.

4. Najczęściej popełniane błędy przez dzieci i młodzież.

Forma niepoprawna	Forma poprawna
poszłem (wyszłem, zaszłem itd)	poszedłem (wyszędłem, zaszędłem itd.)
cofnąć się do tyłu	cofnąć się
wrócić z powrotem	wrócić
kontynuować dalej	kontynuować
dobra zaleta	(zaleta sama w sobie jest dobra)
zła wada	(wada z kolei nie może być dobra)
fakt autentyczny	(fakt nie może być nieautentyczny)
umią, rozumią	umieją, rozumieją
Kogo to?	Czyje to?
Co szukasz?	Czego szukasz?
Co tu pisze?	Co tu jest napisane?
Proszę panią...	Proszę pani. Proszę panią o ...
wziąć	wziąć
wziełeś, zaczęłeś itp.	wziąłeś , zacząłeś

<p>Jest Grzesiu? (Grzesiu-forma Wołacza)</p> <p>półtora godziny półtorej dnia na ulicy mile rozczarowany swetr bardziej dokładniejszy w każdym bądź razie wyłączyć kontrol pomarańcz większa połowa np. 24 kwiecień dwa, trzy, cztery, złotych pięć, sześć, siedem... złoty nadużywanie słowa „fajny” nadużywanie słowa „dla” - rusycyzm dla mamy, dla siostry....</p> <p>akcentowanie:</p> <p>w cudzysłowie</p>	<p>Jest Grześ?</p> <p>półtorej godziny półtora dnia przy ulicy rozczarowany (mile np. zaskoczony) sweter albo: bardziej dokładny albo: dokładniejszy w każdym razie wyłączać ta kontrola –r. żeński ta pomarańcza -r. żeński (połowy są równe) 24 kwietnia, maja, czerwca...itd. dwa, trzy, cztery złote pięć, sześć, siedem złotych</p> <p>zamiast nadużywać słowa „dla”, można „skorzystać” z Celownika (komu? czemu?) : mamie, siostrze, itd. W języku polskim akcent pada na drugą sylabę od końca w cudzysłowie</p>
--	--

Bibliografia:

1. Buttler D., Kurkowska H., Satkiewicz H., *Kultura języka polskiego*, Warszawa 1976.
2. Doroszewski W., *Język Myślenie Działanie*, Warszawa 1982.
3. Doroszewski W., *O kulturę słowa*, Warszawa 1985, t. I.
4. Klemensiewicz Z., *Składnia, stylistyka, pedagogika językowa*, Warszawa 1992.
5. Markowski A., *Jak dobrze mówić i pisać po polsku*, Warszawa 2000

Ponadto:

1. Porayski-Pomsta J., *Rozwijanie kultury językowej uczniów*, *Oświata i Wychowanie*, 1989 nr 9.
2. Gis A., *Strumień świadomości... O języku nauczycieli*, Kielce 1989 nr 5
3. *Encyklopedia Wiedzy o Języku Polskim*

Popraw błędy w podanych tekstach.

TEKST 1.

Mój kolega Krzysiu ma fajnego kota. Kot nazywa się Kubuś. Kot niedawno wyszedł z domu. Nie było go półtorej tygodnia ale w końcu wrócił spowrotem. Kot wyglądał mizernie więc Krzysiu na wszelki wypadek poszedł z nim na kontrol do weterynarza który przypisał kotowi leki za które Krzysiu zapłacił aż 20 złoty.

TEKST 2.

Zbliża się egzaminacyjna sesja. Ja mam 8 egzaminów – 4 ważne i 4 bardziej ważniejsze. Wraz z dwoma koleżankami uczymy się do nich razem. Ja mam straszne zaległości więc muszę brać się za robotę. Muszę to wszystko zaliczyć by nie zawalić roku. Nie mogę cofnąć się do tyłu. Jestem pełna zapału do pracy. Jak się zmobilizuję to mam nadzieję że po zakończonej sesji wszyscy będą co do mnie mile rozczarowani.

TEKST 3.

Moi znajomi mają trojga dzieci – dwa chłopcy i jedną dziewczynkę. Półtorej miesiąca temu wybudowali nowy dom do którego właśnie się wprowadzili. Mieści się on na ulicy Wiosennej. W domu jest sześć pokoi: salon, sypialnia, jadalnia, i trzy dziecinne. W miesiącu lipcu planują wyjechać na wczasy do Krety, ale bez najmłodszej córeczki bowiem jest ona jeszcze za mała.

TEKST 4.

Chciałabym wziąć do domu psa. Psy to takie miłe zwierzątka. Są takie miłe i wierne i mądre. Wogle wszystkie zwierzęta są miłe ale psy przede wszystkim. Moje dzieci też lubią psy. Myślę, że dobrze im zrobi jak wezmą psa do domu. Dzieci powinni wychowywać się wśród zwierząt. To dobrze robi. W każdym bądź razie nie zaszkodzi.

***mgr Iwona Tomalak - nauczyciel dyplomowany języka polskiego
w Szkole Podstawowej nr 50 z Oddziałami Integracyjnymi
im. Św. Jadwigi Królowej Polski w Białymstoku***